

Permakulturni vrt je osupljiv kraj z obiljem ptic, žuželk, hrane, kurjave in prostora za ljudi

Načrt načrtovane divjine

Škot Graham Bell je eden najpomembnejših pionirjev permakulture in avtor knjige *Permakulturni vrt*. Knjiga je nedavno izšla pri založbi ARA. S številnimi načrti in razumljivim besedilom prikazuje uspešen permakulturni vrt, pravzaprav urejeno in načrtovano divjino, katere ideal sta čim manj dela in čim večja rodovitnost. Nauči nas, kako lahko čisto sami s sonaravnim vrtnarjenjem prispevamo svoj delež za vno-
vično ozelenitev planeta.

Graham Bell vodi tečaje, svetuje, predava, piše članke, vrtnari in je direktor uspešnega podjetja. Z njim se je za

Permakultura nam pomaga prepoznati prirojeno bogastvo v nas in okoli nas.

Misterije pogovarjal Borut Petrovič Jesenovec, ki je njegovo knjigo prevedel v slovenščino.

Kako bi opisali permakulturo? Je to pogled na svet?

Permakultura je veda o načrtovanju. Pogled na svet je pravzaprav postala po naključju. Če sprejmete, da je permakultura način razmišljanja, potem namreč vpliva na vaše razmišljanje o vsem v vašem življenju. Ni pa permakultura filozofija, kult ali religija. Permakulturo razu-

mem kot nekaj, kar ljudem pomaga prepoznati prirojeno bogastvo in blaginjo v njih samih in v svetu okoli njih.

Kako bi opisali vašo vizijo boljšega sveta?

Nisem prepričan, da verjamem v boljši svet. Verjamem v ljudi, ki sprejemajo primerne odločitve in se vedejo tako, da koristijo drug drugemu in okolju, v katerem živijo. Poskušam se izogibati temu, da bi o vedenju ljudi razmišljal kot o »dobrem« ali »slabem«. To je že vrednostna sodba.

Graham Bell

Navidezna neurejenost pomeni svobodo naravi.

Mislim, da se odločamo, kako se bomo vedli, in vsaka odločitev ima drugačne posledice.

Kateri problemi po vašem mnenju najbolj ogrožajo sodobni svet? Kakšne rešitve predlagate?

Ljudje po vsem svetu se spoprijemajo z velikimi izzivi, kot so neenakost virov, širjenje puščav, vojne, bolezni, slabo gospodarjenje, onesnaževanje. Rešitve so odvisne od tega, ali bomo soglasno prevzeli odgovornost za to, da bomo sami zadovoljili več svojih potreb in si razdelili presežke. To pa pomeni, da bi morali ustvariti več presežkov, ki bi jih lahko razdelili.

Zakaj bi urejen vrt spremenili v nekaj tako »kaotičnega«, kot je napol divji permakulturni vrt?

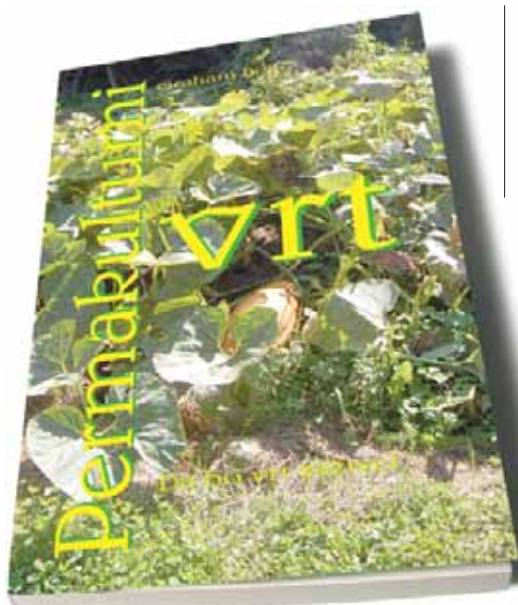
Beseda »urejen« je še ena vrednostna sodba. Gola zemlja in ravne črte so lahko zelo neproduktivne. Nič ni tako rodovitno kot neukročena divjina. Uspešen permakulturni vrt je v resnici načrtovana divjina – ideal sta čim manj dela in čim večja rodovitnost. Permakulturni vrt je poleg tega osupljivo lep kraj, v katerem je obilje ptic, žuželk, hrane, lesa za kurjavo in prostora za ljudi. Kaos je zelo produktiven, je temeljna značilnost vesolja. V angleščini pravimo »Lepota je v očeh opazovalca«. Če mislite, da je kaos nekaj slabega, se verjetno še niste naučili videti vzorcev v njem.

Če je vzorec v vsem, tudi v navideznem kaosu, kako bi se naučil brati vzorce?

Mislim, da gre za bolj pasiven proces. Vzorci vas nagovarjajo. Obstajajo ne glede na vaše spretnosti. Vzorce lahko proučujete in se jih naučite prepoznati. Preveč prostora bi mi vzelo, če bi hotel pojasniti, kako natanko se to naredi.

Nekoč ste rekli, da je vaš vrt užitna džungla. Kakšen je videti zdaj?

Se vedno kot užitna džungla. Lani smo za kurjavo in gradbeni les posekali nekaj dreves, ki smo jih posadili pred dvajsetimi leti. To je bil del prvotnega načrta. Tako smo dobili več svetlobe za enoletno zelenjavo.

Priročnik o permakulturi lahko naročite na www.misteriji.si ali 01/549 17 92.

Kako ga gnojite?

Pravzaprav ga zelo malo gnojimo. Trenutno imamo osem kompostnih kupov, vsak je velik približno en kubični meter. Tako dobimo kompost, ki ga potrebujemo za sajenje rastlin v lončke, vendar vsako leto razdamo na stotine rastlin. Dvakrat na leto kupimo majhno balo slame. Uporabljamo jo za zastiranje. Zadnjič smo plačali petnajst funtov za deset bal. Vrt je velik četrta hektara.

Katera sadna drevesa rastejo na vašem vrtu?

Imamo več kot dvajset sort jablan, pet sort sliv, šest sort hrušk, marelice, dve sorti nešpelj, dve sorti kutin, štiri sorte češenj, leske, kostanje, tri sorte orehov, pinijo, breskev (ki še ni obrodila), jerebiko, bezeg in divjo češnjo. Med manj znanimi sadnimi drevesi gojimo azerole (okusnejše sorodnice navadnega gloga), rusko oljčico, ameriško primorsko slivo in pekinško češnjo, ampak bolj kot eksperiment kot pa zaradi pridelka.

Za permakulturni vrt je značilna velika pestrost. Kaj gojite od manj znane zelenjave in zelišč?

Artičoke, topinambur, zimsko čebulo, štiri vrste kislic, barbico, divji česen, česnovko, dišeči kromlač, angeliko, malo

strašnico, regačico – ampak ker ta tako hitro raste, je nikakor nismo mogli pojesti, zato smo jo ves čas pulili.

Med rastlinami za zeleno gnojenje naj omenim štiri vrste gabeza, boreč (cvetove jemo), volovski jezik, črnoglavko, baldrijan, užitne koprive, užitne kapucinke, dren (lepa barva lubja pozimi in veje za pletenje košar, če imate voljo), šebenik, milnico, dišeči volčin, zimski jasmin, košeničico, dišeči grahor, krokozmiyo, kerijo in še veliko, veliko drugih. Na našem vrtu rastejo tudi pleveli, ki jih sicer ne spodbujamo, pa se nam kljub temu pridružijo: trave, zlatice, kislice, osat, dežen in še nekaj desetih drugih. Pomemben del vrta so tudi glive. Mislim, da občutno pripomorejo k izboljšanju rodovitnosti vrta.

Jih namerno gojite?

Glive pogosto vnašamo na vrt. Po navadi samo raztrosimo odrasle klobuke, ko so spore zrele. Mislim, da se moramo o rodovitnosti tal še veliko naučiti. Glive so največji živi organizmi na planetu – razrasle mikorize so lahko velike tudi več hektarov. Glive pospešujejo nastajanje združb v tleh med različnimi organizmi, na primer med metuljnicami in bakterijami, ki vežejo dušik v tla. Zato so glive del naravnega cikla rodovitnosti. Pa še užitne gobe lahko pridelate na ta način.

Kje dobite semena rastlin? Po štiri vrste gabeza, košeničico ali dišeči grahor po navadi ne gredo v supermarket.

Veliko vrst rastlin, na primer gabez, je najbolje vzgojiti iz odrezanega stebela ali korenine. V prtljažniku imam za vsak primer vedno lopato, vrtno škarje in plastične vrečke. Smo člani kluba za zelenjavno dediščino, ki deluje v okrilju vodilne dobrodelne organizacije za biološko vrtnarjenje v Združenem kraljestvu in nas vsako leto obdari z redkimi semeni. Semena si izmenjujemo med prijatelji. Iščevo zanimive rastline. Jemljemo stvari, ko nas nihče ne gleda. Če bomo pristali v zaporu, upam, da nas boste prišli obiskat.

Graham Bell predava v svojem vrtu.

Kaj pa živali?

Trenutno imamo pritlikave race: racmana, tri race in devet mladičev. Njihova naloga je, da jedo polže in podobno. Teh rac ne jemo. V preteklosti smo imeli kokoši za jajca in meso, race pasme moškata bleščavka za meso in prašiče. Imamo dva ribnika z zlatimi ribicami in najrazličnejšimi vodnimi rastlinami.

Naloga rac je, da jedo polže? Pa vam ne potacajo gredic? Gotovo ne morejo jesti samo polžev!

Prav zato imamo pritlikave race. So majhne, lahke in nič ne potacajo. Zelenjava jih ne zanima, jedo samo polže, lesne uši, travo in koruzo.

Včasih vidim, da ljudje zaprejo kokoši na majhen zamrežen prostor. In perjad ga hitro spremeni v brezupno puščavo.

Kaj bi svetovali njihovih lastnikom?

Mi smo »kokošje traktorje« uporabili, da smo ustvarili gredice. Tri kokoši smo zaprli v premično trikotno kletko na travo in ko so očistile en del tal, smo kletko premaknili na drugega. V knjigi je načrt za »kolobarjenje« s kokošmi: iz enega prostora jih selite v drugega okoli kokošnjaka. Težava pri kokoših, ki se prosto pasejo na majhnem vrtu, je, da vam izkopljejo vso zelenjavo.

Ali imate sploh gredice?

Naš vrt večinoma obsega samo divja območja, nekaj pa imamo tudi klasičnih opletih gredic. Najbolj pripravne so za gojenje enoletne zelenjave. Imamo visoke grede za korenje in pastinak in tople grede za vzgojo sadik. In stolpe iz avtomobilskih gum za gojenje krompirja. In

gredice za trajnice, kot so rabarbara, kodrasto zelje, jagode in artičoke.

Pravite, da prekopavanje tal ni dobro. Kaj je narobe z njim in kakšna je alternativna rešitev?

Včasih tla tudi jaz prekopavam. Če so tla zbita, je prekopavanje priporočljivo. Tla je treba prekopati, da izkopljemo pridelke korenaste zelenjave. Prekopavanje tal z namenom, da bi odstranili nezaželeno ali odvečne rastline, je dobra zamisel. Vendar pa s prekopavanjem ubijemo žive organizme v tleh in izpostavimo svetlobi semena plevelov, da potem lahko vzklijejo. Izognite se prekopavanju, če je le mogoče. Če ne veste, kako, si preberite v moji knjigi.

V vaši knjigi piše, da lahko kup obreznih vej zakopljemo, prekrijemo s prstjo

Iz knjige Permakulturni vrt povzemamo del drugega poglavja »Kako narediti načrt za vrt«, ki govori o navpičnem prostoru.

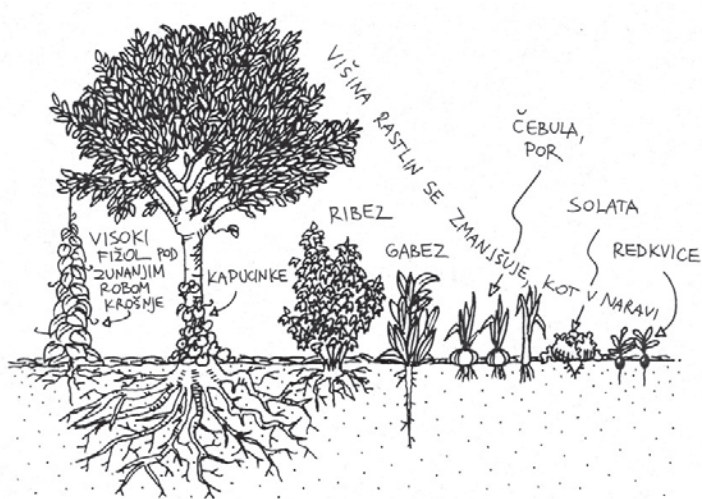
Trajnostni vrt se zgleduje po naravi. Narava deluje na osnovi vzorcev v več dimenzijah; ni naključje, da reke vijugajo ali da čebele gradijo satovje iz šesterokotnikov. Če opazujemo naravo, nam razkriva, da je mogoče prav s pomočjo vzorcev ustvariti odporne in trajne sisteme.

Najbolj rodovitni kraji v naravi so ob stičišču različnih okolij. To je zato, ker je tam največ priložnosti za blagodejno prehajanje energije iz enega okolja v drugega. Veliko več rastlin bo uspevalo na vrtu, če bo na njem več mejnih pasov.

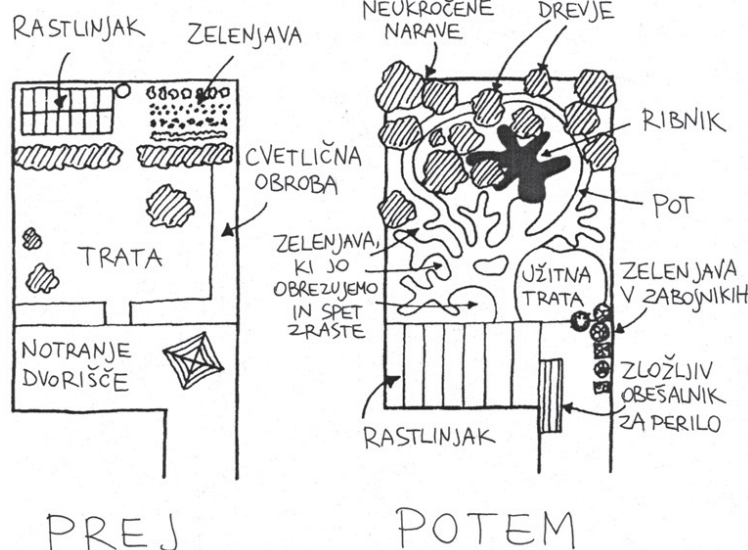
Vrt iz samih ravnih črt zbuja vtis, da

je brez življenja. Vrt, zasnovan iz vijug in razgibanega terena, ponuja veliko več priložnosti za variacije svetlobe in sence, za zaščito pred vetrom, zasebnost in pestrost in zato imamo od njega tudi več koristi, pa naj bo to hrana za telo ali za dušo.

Načrtovanja vrta se je priporočljivo lotiti z risanjem po papirju. Vsekakor drži, da je delati napake na papirju zelo poceni! Kar pa zadeva rastline, ne sme-

Sadno drevo je središče manjše združbe rastlin. Za pridelavo je dobro izkoriščen tudi navpični prostor. Zaradi skrbne izbire vrst rastline ugodno vplivajo druga na drugo.

Na začetku je vrt v znamenju kvadratov in pravokotnikov, z drznejšim načrtom pa ga preoblikujemo v bolj rodovitnen vrt.

in na vrh posadimo drevo. Zaradi počasnega razpadanja bo imelo drevo veliko let dovolj hranilnih snovi. Zakaj se takšna visoka greda imenuje nemška greda?

Verjetno zato, ker jo je prvi opisal kak pisec v Nemčiji. Jaz ji pravim tudi lazanja kompost. Ampak komu mar ime! Pomembno je, da idejo sami preizkusite.

V permakulturi je gozd zelo cenjen. Prekriva več kot polovico Slovenije. Zakaj Škoti ne pogozdite vaše dežele?

Se sploh zavedate, kakšno izjemno srečo imate? Od tam, kjer živim, je do najbližje prave divjine štiristo kilometrov. Saj Škoti pogozdujemo, vendar je to počasen proces. Združeno kraljestvo je ena od držav z največjo gostoto prebivalstva na svetu, zakoni o zemljiščih privilegirajo zelo bogate in iz rokava lahko stre-

sem še deset ovir za to, da na Škotskem ni več gozdov. Sam sem posadil več tisoč dreves. In jih oddal še dodatnih tisoč.

Zakaj daje tako imenovani gozdni vrt več pridelka kot vrt brez dreves?

Ker je svet tridimenzionalen, ne dvodimenzionalen. Ker so pomembni produktivni odnosi, ne pa število vrst. In drevesa ustvarjajo več odnosov.

Recimo, da sem podedoval njivo in sem zelo len. Naj na njej še naprej pridelujem koruzo ali krompir ali predlagate kaj boljšega?

Koruzo in krompir pomenita trdo delo. Kaj boste naredili, je odvisno od vas. Če želite svet z manj dela, ga lahko ustvarite, informacij ne manjka. Poglejte v knjigo.

Borut Petrovič Jesenovec

mo pozabiti, da imajo vsi naši posevki tri dimenzije, ne dveh. Nevidni del pod zemljo je prav tako pomemben kot vidni nad njo.

Koristno je razumeti, da imajo rastline več ravni. Korenine zagotavljajo pomembno oporo in skrbijo za vsrkavanje hranilnih snovi skoraj pri vseh rastlinah. Pri nekaterih, na primer pri pastinaku ali redkvicah, imamo prav podzemni del za pridelek. Potem so pokrovne rastline, na primer homulice (*Sedum*) ali jetičniki (*Veronica*), ki na gosto prekrivajo tla. Nad temi so nizke zelne rastline, na primer poprova meta ali solate. Vse te rastline so v senci grmovnic, na primer ribeza ali jasmína (*Philadelphus*). Še višje so manjša drevesa, ki so v naravi pionirske rastline in rastejo na obronku gozda. Mednje uvrščamo bezeg, lesko ipd. Najvišja gozdna drevesa, na primer hrast, bor in jesen, so najvišje rastline v pokrajini.

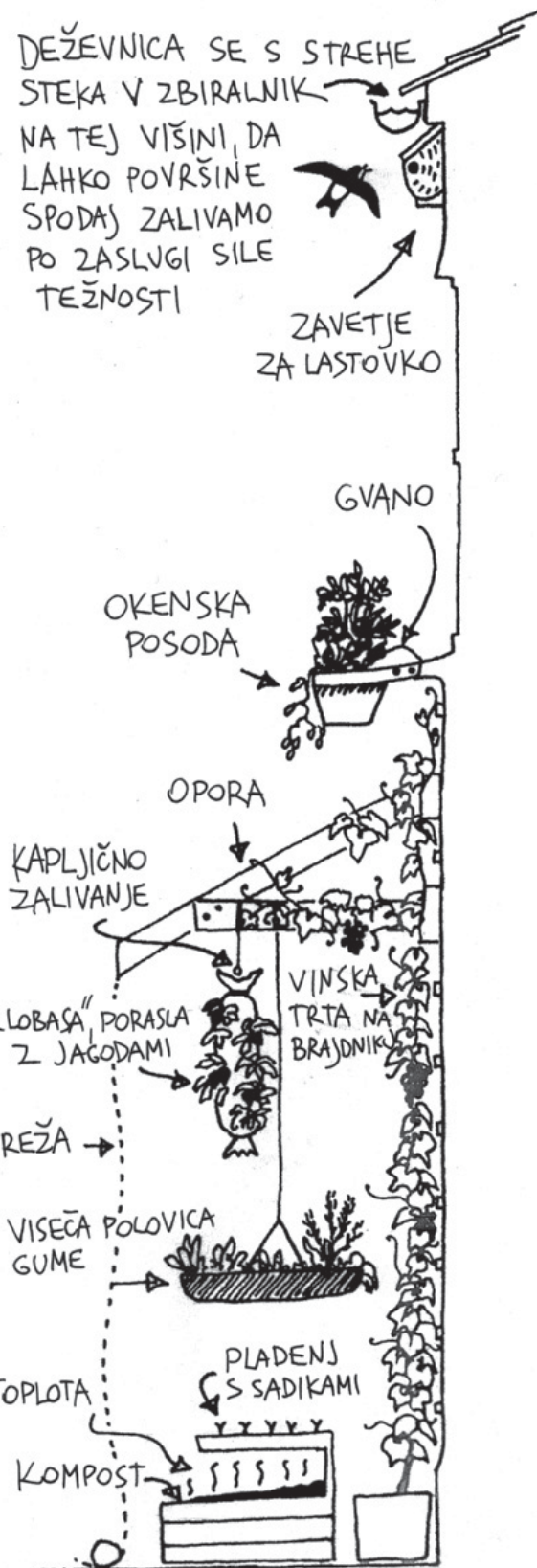
Zavestno lahko naredimo takšen načrt za vrt, ki bo obsegal rastline na vsaki stopnji, od tal do najvišjega drevesa, in bo svetlobi in hranilnim snovem omogočal, da se bodo porazdelile med vse rastline. Visoka drevesa lahko uporabimo kot ogrodja za plezalke in kot navpično površino za gojenje mahov, praproti,

gob in vseh drugih rastlin, ki rade zrastejo višje od tal.

Drzna uporaba navpičnega prostora lahko celo majhen vrt spremeni v očarljiv kraj.

Če nameravate posaditi živo mejo, se zato na primer ne zadovoljite s hitro rastočim klekom (*Thuja*) ali pacipreso (*Chamaecyparis*). Seveda obe rastlini raste hitro in že čez nekaj let boste lahko na trati priredili satanistično seanso (če boste želeli), ne da bi vaši sosede sploh karkoli opazili. Vendar pa sta to požrešni rastlini in nič ne bo moglo rasti ob njima. Zasenčili vam bosta polovico vrta in bosta še naprej rasli kot konoplji celo takrat, ko bosta prišli do dveh metrov, do tam, kjer ste hoteli, da nehata rasti (tako drevesa kot grme bi morali posaditi z mislijo na njihovo višino v odrasli dobi). Pa tudi omembe vrednega pridelka ne boste dobili od njiju. Zakaj si torej ne bi omislili žive meje iz obrezanih sadnih dreves, saj bi vas razveseljevala s cvetovi, poleg tega pa še z jabolki?

Skrbno raziščite vsako možnost, kako bi na vrtu izkoristili navpično dimenzijo. Le redko kdo ima tako velikansko posestvo, da se ne bi razveselil, če bi lahko na vrtu gojil še kakšno dodatno rastlino.

Ustvarjalna raba navpičnega prostora